

BİZANS'TA RÜYA TABİRNAMELERİ

Giriş, Çeviri ve Yorumlarıyla Birlikte Altı *Oneirokritika*

Steven M. Oberhelman Teksas A&M Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü lisans programlarının dekan yardımcısıdır. Klasik eserler profesörüdür ve Sosyal Bilimler'de George Sumey Daimi Profesörlük unvanına sahiptir. Çalışma alanları antik tıp, Yunan geleneksel tıbbi, erken dönem Hıristiyan yazını ve Bizans kültürel tarihidir. Beş kitap yazmış, makalelerden oluşan beş kitabın da editörlüğünü yapmış ya da katkıda bulunmuştur. Yayımlanmış 75'in üzerinde makalesi ve sözlük maddesi vardır. En güncel araştırması Bizans tıp hekimleri ve Bizans sonrası taşra aile hekimleri tarafından yazılan tıbbi tarifeler üzerine odaklanmaktadır.

Healing Manuals from Ottoman and Modern Greece: The Medical Recipes of Gymnasios Lauriôtis and Other Iatrosophia adlı kitabı De Gruyter Yayınları (Berlin) tarafından yayına hazırlanmaktadır. Oberhelman, halem cinsel kimlik teorisi, psiko-analiz ve post-yapısalcılık gibi yeni eleştirel metodolojiler aracılığıyla klasik kültür, edebiyat ve toplum üzerine makaleler yayımlayan *Helios* ve *Athens Journal of History* adlı uluslararası dergilerin editörlüğünü yürütmektedir. Aynı zamanda 120 ülkeden akademisyenin organizasyonluğundaki Atina Eğitim ve Araştırma Enstitüsü'nün Uluslararası Programlar Başkan Yardımcısıdır.

Arzu Akgün Eskişehir doğumlu. Eskişehir Anadolu Lisesi'nden mezun olduktan sonra eğitimini İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde ve Kadir Has Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü'nde tamamladı. Uzun süre ithalat sektöründe çalışmasının ardından çevirmenlik ve ağırlıklı olarak tarih, ezoterizm ve felsefe alanlarında editörlük yapmaya başladı. Doğu Batı'nın *Rüyalar* sayısını ve Reşad Ekrem Koçu'nun *Kafes Arkası Günahkârları*'ni yayına hazırladı. 2011'de Uluslararası Rüya Konferansı'nda "Bizans Efsaneleri'nde Rüyalar" konulu bir sunum yaptı. Halen Fatih'te yaşamakta ve editörlük yapmaktadır.

Çeviri kitapları: Herakleitos, *Fragmanlar* (2016, Kabalcı), *Resimli Rüya Sözlüğü* (2017, Mona) ve *Antik Dünya* (2019, Domingo).

STEVEN M. OBERHELMAN

BİZANS'TA RÜYA TABİRNAMELERİ

Giriş, Çeviri ve Yorumlarıyla Birlikte

Altı Oneirokritika

Çeviren

Arzu Akgün

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 5449
Tarih - 140

Bizans'ta Rüya Tabirnameleri - Giriş, Çeviri ve Yorumlarıyla Birlikte Altı *Oneirokritika* / Steven M. Oberhelman
Özgün adı: Dreambooks in Byzantium - Six Oneirocritica in Translation, with Commentary and Introduction
Çeviren: Arzu Akgün

Kitap editörü: Derya Önder
Düzeltili: Çetin Şan

Kapak ve sayfa tasarımı: Mehmet Ulusel
Grafik uygulama: Akgül Yıldız

Baskı: Vizyon Basımevi Kağıtçılık Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic. Ltd. Şti.
Beylikdüzü Organize Sanayi Bölgesi Orkide Cad. No: 1/Z Beylikdüzü / İstanbul
Telefon: (0 212) 671 61 51 • Faks: (0 212) 671 61 50
Sertifika No: 28640

Çeviriye temel alınan baskı: Ashgate, Hampshire, 2008
1. baskı: İstanbul, Eylül 2019
ISBN 978-975-08-4569-7

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2018
Sertifika No: 44719

© Steven M. Oberhelman, 2008
Authorized translation from the English language edition published by Routledge,
a member of the Taylor & Francis Group.

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0212) 252 47 00 Faks: (0212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
[facebook.com/YapıKrediKulturSanatYayincilik](https://www.facebook.com/YapıKrediKulturSanatYayincilik)
twitter.com/YKYHaber
[instagram.com/yapikrediyayinlari](https://www.instagram.com/yapikrediyayinlari)

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İÇİNDEKİLER

Önsöz • 7

Türkçe Baskıya Önsöz • 9

Birinci Bölüm

Yazarlar, Dönemler, Metinler • 13

İkinci Bölüm

Rüya Tabiri Sanatı • 34

Üçüncü Bölüm

Kültürel, Tarihi ve Sosyal Arkaplan • 52

Dördüncü Bölüm

Danyal'in *Oneirokritikonu* – Kutsal Tanrı'nın Yardımıyla, Kutsal Peygamber
Danyal'in Tabirnamesi, Alfabetik Sırayla • 73

Beşinci Bölüm

Nikephoros'un *Oneirokritikonu* – Konstantinopolis Patriği Nikephoros'un
Rüya Tabirnamesi • 124

Altıncı Bölüm

Astrampsykhos'un *Oneirokritikonu* • 152

Yedinci Bölüm

Germanos'un *Oneirokritikonu* – Konstantinopolis Patriği Germanos'un
Rüya Tabirnamesi • 156

Sekizinci Bölüm

Anonim *Oneirokritikon* – Bilgelik Deneyiminden Süzülmüş Ek Bir Rüya
Tabirnamesi • 168

Dokuzuncu Bölüm

II. Manuel Palaiologos'un *Oneirokritikonu* – Manuel Palaiologos
Tarafından Yazılan Bir Rüya Tabirnamesi • 194

Teşekkürler • 215

Bibliyografya • 217

Rüya Sembolleri Dizini • 233

Dizin • 237

ÖNSÖZ

İstanbul'da bir yayınevinin Bizanslı Yunanların rüyaları üzerine bir çalışma yayımlaması garip görünebilir ancak MS 9. ila 15. yüzyıllar arasında bu topraklarda yaşayan biri için bu hiç de şaşırtıcı değildi. Bu yüzyıllar boyunca Anadolu'daki Bizanslı Yunanlar ve Müslümanlar dudak uçuklatacak düzeyde fikir ve kaynak alışverişinde bulunuyorlardı. MS 8. yüzyıl itibarıyla Bizans İmparatorluğu'ndaki neredeyse bütün seküler (dini olmayan) Yunanca kitaplar Arapçaya çevrildi. Abbasi halifeliğindeki kâtipler ve âlimler bulabildikleri ne varsa kopyalayıp çevirdiler. Bu geniş çaplı çeviri projesinin esas amacı İslam'ı yaymak için bu metinleri kullanmaktı. MS 9. ve 10. yüzyıllarda metinlerinin Arap âlimler tarafından çevrildiğine tanıklık eden Bizanslı yazarlar, Arapça metinleri Yunancaya çevirmeye başladılar. Sonuç olarak Yakınoğu, özellikle de Bizans ve İslam medeniyetleri arasındaki sınırlar kültürel bir alışveriş merkezine dönüştü.

Bizanslılar rüyalar ve yorumlarıyla son derece ilgiliydiler ancak konuya dair klasik Yunan metinlerini okuduklarında pagan, ahlakdışı görülebilecek ve müstehcen içerik karşısında dehşete düştüler. Diđer yandan Arapça metinler bunlardan çok farklıydı. Araplar çoktan şaşılacak düzeyde tabirname yayımlamışlardı –erken İslam döneminden iki yüzün üzerinde rüyalar hakkında metin biliniyor. Daha da önemlisi metinler tektanrılı bir bakış açısını, etik ve ahlaki açıdan Bizans'la birçok ortak noktayı yansıtıyordu. Arap topraklarında ya da iki imparatorluğun sınırlarında yaşayan Hıristiyanlar Arapların bu zengin rüya geleneğini çevirmeye giriştiler.

Bu kitaptaki rüya tabirnamelerinin yazarları kendi tabirnamelerini kaleme almaya başladıkları zaman, dinin ve kültürün süzgecinden geçmiş, Bizans din ve kültürüne Antik Yunan'ın sekülerlik ve paganlığından çok daha yakın olan, bu çevrilmiş Arapça rüya metinlerine başvurmaya ihmal etmediler. Sonuç olarak Bizanslıların ortaya koyduğu bu tabirnameler, fikirlerin ve kültürlerin özgürce değiş tokuş edildiği bir dönemde, Anadolu'nun merkezinde yaşayan Yunan yazarların çevirdiği, erken dönem ve ortaçağ Arapça rüya metinlerinden yararlanarak oluşturulmuştur.

Bizanslı tabirname yazarları –bu çalışmada açıkça görüleceği üzere– ellerindeki kaynakları Hıristiyanlaştırmışlardır, ancak Abbasi topraklarında ve Selçuklu devletinin sınırlarında yaşamış büyük Müslüman yazarlara olan borçları gözden kaçırılmamalı.

TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZ

2008 yılında yazdığım kitabım *Dreambooks in Byzantium*'un Arzu Akgün tarafından Türkçeye çevrilmesi ve saygın yayınevi Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları tarafından yayımlanması benim için bir onurdur. Dahası varlıklarını MS 9. ve 10. yüzyılda Anadolu'da ve Yakındoğu'da yaşanan belli tarihi ve kültürel olaylara borçlu olan bu rüya tabirnamelerinin Türkçeye çevrilmesi çok yerindedir.

Bu dönemde Bizanslılar klasik Yunan kültürünü yeniden sahiplenmeye başladılar.¹ Dimitri Gutas'ın belirttiği gibi "8. yüzyılın ortalarından 10. yüzyılın sonlarına kadar, Doğu Bizans İmparatorluğu ve Yakındoğu'da bulunan neredeyse *bütün* edebi ve tarihi olmayan seküler Yunan kitapları Arapçaya çevrildi."² Abbasi döneminde Araplar "bulabildikleri ne varsa öğrendiler, kopyaladılar, bir araya getirdiler ya da tercüme ettiler ve bunları Romalılardan (başka bir deyişle Bizanslılardan) daha iyi yapabildiklerini iddia ettiler."³ Abbasiler çeviriye aynı zamanda "gelişmekte olan imparatorluklarını" sağlamlaştırmak için bir ideoloji olarak kullansalar da⁴ bu çeviri projesinin esas amacı İslamı savunmak için bu metinleri kullanmaktı.⁵ Haddour'un ayrıntılarıyla belirttiği gibi bu çeviri hareketi Müslüman imparatorluğunun bir fikir alışverişi kültürü üzerine tesis edilmesine yol açtı. Gerçekten de Maria Mavroudi'nin detaylı biçimde ele aldığı gibi,⁶ Araplarla Bizanslılar arasındaki kültürel fikir alışverişi ve aktarımı imparatorlukların sınırları boyunca gerçekleşiyordu.⁷ Başlangıçta Arapların

1 A. Haddour, "Tradition, Translation and Colonization: The Graeco-Arabic Translation Movement and Deconstructing the Classics", A. Lianeri ve V. Zajko (ed.), *Translation and the Classic: Identity as Change in the History of Culture*, Oxford, 2008, s. 203-226.

2 D. Gutas, *Greek Thought, Arabic Culture: The Graeco-Arabic Translation Movement in Baghdad and Early Abbāsīd Society (2nd-4th/8th-10th Centuries)* New York, 1998, s. 1; kitaptaki orijinal vurgudur.

3 P. Speck, "Byzantium: Cultural Suicide?", L. Brubaker (ed.), *Byzantium in the Ninth Century: Dead or Alive? Papers from the Thirtieth Spring Symposium of Byzantine Studies, Birmingham, March 1996*, Aldershot, 1998, s. 180.

4 Haddour, "Tradition, Translation and Colonization", s. 208. Çeviri projesi dört farklı etnik ve dini dil grubunu bir araya getirdi: Yahudi ve Hıristiyan Aramice konuşanlar, kentte ikamet eden Farsça konuşanlar, Hıristiyan Araplar ve Müslüman Araplar. Ayrıca bkz. M. Mavroudi, *A Byzantine Book on Dream Interpretation: The Oneirocriticon of Achmet and Its Arabic Sources*, Leiden-Boston-Köln, 2002, s. 392-429, özellikle de s. 419-420 ve M. Mavroudi, "Occult Science and Society in Byzantium: Considerations for Future Research", P. Magdalino ve M. Mavroudi (ed.), *The Occult Sciences in Byzantium*, Cenova, 2007, s. 50-52.

5 Haddour, "Tradition, Translation and Colonization", s. 209.

6 M. Mavroudi, "Patronage and Artistic Production in Byzantium during the Palaiologan Period", S. T. Brooks (ed.), *Byzantium: Faith and Power (1261-1557): Perspectives on Late Byzantine Art and Culture*, New York, 2006, s. 62-75.

7 Ayrıca bkz. J. C. Lamoreaux, *The Early Muslim Tradition of Dream Interpretation*, Albany, 2002; bkz. s. 152-524, 165.

Yunan metinlerini çevirmesi şeklinde tek taraflı olan değiş tokuşun ardından, Bizanslılar da bilim ve tıp gibi alanlardaki bilgi boşluklarını doldurmak için Arapça metinleri çevirmeye başladılar.⁸

Kendilerinin yüzyıllar önce kaybettiklerini Arapların sahiplendiğini çok çabuk fark ettiler. Bizans'taki rüya tabirnamelerinin yeniden meydana çıkması Artemidoros ve diğer Hellenistlerin gelecekte haber veren rüya geleneğinin vitrine çıkmasına yönelik bir hareketti. Araplar çok daha önce Artemidoros'u kendilerine mal etmiş ve bu tabirnamenin Arapça tercümesini temel kaynak metin olarak kullanmışlardı. Araplar şaşılacak düzeyde rüya tabirnamesi yayımlamaya devam etti. Toufic Fahd 158 adet Arapça rüya kılavuzu tespit ederken, John Lamoreaux bunlara ilave olarak erken İslam döneminden 60 eser ortaya çıkardı.⁹ Arapça metinlerin bu verimli üretkenliğine tepki olarak ve rüya yorumuyla ilgili yüzyıllardır süren sessizliği telafi etmek için, Bizanslılar *oneirokritik* miraslarını talep etmeye ve kendi tabirnamelerini yazmaya başladılar ama bunu Arapça kaynaklara danışarak yaptılar. Bizanslı çevirmenler Arapça metinleri kullandılar çünkü antik Yunan kaynakları, elde edilen yakın tarihli gelişmeler yüzünden güncel değildi.¹⁰ Ayrıca Yunanca orijinallerin bu Arapça çevirileri Bizanslılara çok daha yakın bir dinin ve kültürün filtresinden geçmişti.¹¹

Sonuç olarak kehanetle ilgili metinler tıpkı rüya yorumları gibi Bizanslı yazarların Arapça metinleri çevirmeleri yoluyla Bizans'a geçti.¹² Bu yeniden çevirme projesi, kaynaklar her ne kadar Hıristiyanlaştırılsa¹³ ve *oneirokritika*'nın yazılması sırasında bu kitapta çevrilse de yazarın Artemidoros'un Arapça çevirisini ve diğer Arapça rüya tabirnamelerini kullandığı Akhmet'in tabirnamesiyle bir karara bağlanmış oldu.

Vurgulamaya çalıştığım nokta Bizans rüya tabirnamelerinin Arapça öğrenmeyle temasa ve kısmen de klasiklerin ve Hellenistik Yunan metinlerin Arapça çevirilerine dayanmasıdır. Dolayısıyla bugün bu rüya tabirnamelerinin Türkiye'ye geri gelmesi ve bunun da çeviri yoluyla olması çok uygun görünüyor.

8 Krş. Mavroudi, *Byzantine Book on Dream Interpretation*, s. 390: "[Bu] 'Makedonya Rönesansı' [...] Bizans'ın klasik ve geç antik modellere geri dönüşü olarak görüldü."

9 Arapça rüya metinleri için bkz. T. Fahd, *La Divination Arabe: Études religieuses, sociologiques et folkloriques sur le milieu natif de l'islam*, Leiden, 1966. Lamoreaux, *Early Muslim Tradition*, s. 1-2'de, bu rakamın Yakındoğu ve Ortadoğu'daki kütüphane ve koleksiyonlarda bulunan rüya tabirnamelerinin az sayıdaki temsilcisi olup olmadığını sorgular.

10 Mavroudi, "Patronage and Artistic Production", s. 63-66.

11 Mavroudi, *Byzantine Book on Dream Interpretation*, s. 421. Artemidoros'un Arapça çevirmeni kitaptaki çoktanrılığa yönelik ve daha saldırgan bölümleri çıkardı; bkz. E. Sirriyeh, "Muslims Dreaming of Christians, Christians Dreaming of Muslims: Images from Medieval Dream Interpretation", *Islam and Christian-Muslim Relations*, 17 (2006): 207-21, 209 ve Mavroudi, "Patronage and Artistic Production", s. 63-64'teki not 16 ile birlikte.

12 Bu kısmı Mavroudi, *Byzantine Book on Dream Interpretation*, 10. bölüme borçluyum.

13 Mavroudi, *Byzantine Book on Dream Interpretation*, 1-5. bölümler; Akhmet'te Hıristiyanlık ve İslam için bkz. 7-8. bölümler.

Birçok kişiye duyduğum minnettarlığı belirterek bitirmek istiyorum. İlk olarak kitabın yayıncılığını üstlenen ve orijinal çalışmamı Arzu'nun çevirisiyle erişilebilir kılan Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları'na teşekkür etmek istiyorum. Bu süreci titizlikle denetleyen ve metnin baştan sona gelişmesini sağlayan Derya Önder'in editöryal çalışmasını özellikle ayrı tutmak istiyorum. Ayrıca Taylor & Francis Group'ta, Constance Govindin ve birlikte çalıştığı editörlere, bu çevirinin gerçekleşebilmesi için gerekli izinler nedeniyle teşekkür borçluyum.

Bu kitabın 2008'de yayımlanmasından bu yana yardımları, teşvikleri ve yapıcı eleştirileri için teşekkür etmek istediğim insanlar var: Christine Angelidi, George Calofonos, Paul Magdalino, Margaret Mullet, Charles Stewart ve Andrei Timotin; çalışmalarlarıyla bana ilham verdiler ve Bizans'ın kültürel tarihiyle ilgili hâlâ öğrenecek çok şey olduğunu gösterdiler. Dehasına ve derin bilgisine her zaman hayran olduğum Maria Mavroudi'yi özellikle anmak istiyorum; yetersiz çabalarıma gösterdiği sabır fazlasıyla takdire değerdir.

Son olarak Arzu Akgün'e yıllardır süren harika işbirliği için teşekkür etmek istiyorum. Arzu 2010 Aralık ayında, İstanbul'un rüyaları ve rüya yorumu üzerine yüksek lisans tezini yazarken bana ulaştı. *Dreambooks in Byzantium* kitabımı bir kütüphanede okumuş ve kitabımı Türkçeye çevirmesinin mümkün olup olmadığını sormak için bana yazacak kadar kitabı ilginç bulmuş. Kıtaları ve okyanusları aşan dostluğumuz böyle başladı.

Dostluğumuzdan, rüyalar ve anlamları üzerine fikir alışverişinde bulunma fırsatından son derece keyif aldım. E-postalarımızı "barış ve sevgiyle" diye bittirdik – bu tam da günümüz dünyasında hoşgörüsüzlük, nefret ve korkunun üstesinden gelebilmek için neye ihtiyacımız olduğunu hatırlatıyordu. Dolayısıyla bir kez daha Arzu'ya kendini vakfetmesi, sıkı çalışması ve yorulmak bilmeyen çabaları için teşekkür ederek bitirmek istiyorum:

Barış ve sevgiyle.

Steven M. Oberhelman
Temmuz 2019, Teksas